

Zofia Hołowińska, Ryszard Massalski

Elbląg. Rejon ul. Służewskiej. Zamek

Informator Archeologiczny : badania 19, 162-163

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELBLĄG
Stare Miasto

PP Pracownie Konserwacji Zabytków
Pracownia Archeologii Miast
Oddział w Gdańsku

Badania prowadziła mgr Gracyna Nawrońska, mgr Jarosław Strohlin, mgr Leszek Kucharski pod kierunkiem mgr. Tadeusza Nawrońskiego /autor sprawozdania/. Finansował WKZ w Elblągu. Szdety sezon badań. Miasto średniowieczne i nowożytne /1237-1945/.

Prowadzono badania w 8 kwartałach zajmujących wschodnią część miasta. Ogółem wykonano 13 wykopów o łącznej powierzchni 536 m². Kontynuowano prace w kwartale ograniczonym ul. Kowalską-Stary Rynek-Studziennej-Murna, gdzie założono wykopy w obrębie trw. wolnostojącego budynku kamienno-ceglanego usytuowanego w środkowej partii działki Kowalska 12 oraz na tylnych częściach działek należących do zabudowy ul. Kowalskiej i ul. Studziennej.

Badania wewnątrz budynku nie doprowadziły do uchwycenia starszej zabudowy z powodu niskiego poziomu bruku /0,5 m n.p.m./ związanego z jego użytkowaniem. Analiza nawarstwień przylegających do tego budynku od strony zewnętrznej oraz ich zawartości potwierdza jego budowę przed 1288 r. Szczególnie interesujące odkrycia przyniosły badania tyłów działek. Uchwyciono 5 poziomów konstrukcji drewnianych, głównie domów mieszkalnych, uliczek, które zostały jednak w dużej mierze zniszczone późniejszymi studniami -latrynami. Na powierzchni 36 m² znajdowały się 4 studnie zamienione później w latryny oraz 3 latryny. Każda ze studni wykonana została w odmienny sposób /drewniana w obstawie drewnianej, drewniana w obstawie kamiennej, kamienno-ceglana/. Zawartość tych obiektów w istoty sposób wzbogaciła znajomość kultury materialnej mieszkańców zwiastując w okresie od 2 połowy XIV w. do końca XV w. Rewelacyjnym wręcz znaleziskiem były 4 tabliczki woskowe z zachowanymi tekstami łacińskimi dotyczącymi ćwiczeń z retoryki.

Dalsze badania w kwartałach ograniczonych ul. Studzienna-Stary Rynek-Linki-Murna oraz ul. Linki-Stary Rynek-Tłacka Murna podporządkowane były zagadnieniom przestrzennym oraz organizacji zabudowy w obrębie kwartału. Chodziło przede wszystkim o uchwycenie starszego układu ulic drewnianych, skupionej przy nich zabudowie oraz ustaleniu kolejności powstawania murowanych domów mieszkalnych. Jednakże prace prowadzone w obrębie piwnic kamieniczek, z powodu znacznego wybrania starszych nawarstwień podczas ich budowy nie pozwoliły na poznanie układów poprzedzających murowane miasto. W odniesieniu do kamieniczek uzyskano dalszy obraz ich powstawania, rozwoju oraz przebudów. Potwierdzono sporadyczne występowanie szkieletowych ścianek działkowych w piwnicach, schodów usytuowanych w grubości tylnego muru piwnicy lub przy nim oraz urządzeń grzewczych.

Niezależnie od badań szerokopłaszczyznowych wykonano 5 wykopów o mniejszych wymiarach mających za zadanie rozwiązanie lub weryfikację wniosków wysnutych na podstawie badań architektonicznych piwnic kamienic. W wielu bowiem wypadkach nowożytne przebudowy sięgały bardzo głęboko i dopiero w wyniku zastosowania metody archeologicznej możliwe jest odsłonięcie i określenie najstarszej murowanej zabudowy.

Sezon przyniósł dalsze bogate zbiory ceramiki, wyrobów skórzaných, drewnianych, szklanych. Coraz liczniej znajdowane importy ceramiczne reprezentują najważniejsze ośrodki garncarskie zachodniej Europy. Na uwagę zasługuje polska, bo licząca ponad 30 sztuk, kolekcja trw. Rómerów /pucharów szklanych/, pojawiły się też wyraźniej szkła późnośredniowieczne typu fiатовego, szklance, itd.

Istotne dla ustalenia chronologicznych jest uzyskanie pewnych dat bezwzględnych odnoszących się do relikwów zabudowy drewnianej. Przyporządkowują one drewniane domy w rejonie ul. Linki i Kowalskiej na lata 1250 i 1280, przy czym nie są to jeszcze wszystkie wyniki. Podczas prac pobrano dalszych 70 próbek do badań dendrochronologicznych.

Prowadzone równolegle badania architektoniczne około 120 odsłoniętych piwnic kamienic oraz prace nad kartoteką poszczególnych działek zapowiadają dalsze istotne zmiany w dotychczasowej znajomości Elbląga.

Badania będą kontynuowane.

ELBLĄG
Rejon ul. Służewskiej
Zamek

Politechnika Gdańska
Wydział Architektury
Katedra Historii i Teorii Architektury

Badania prowadziła dr Zofia Holowińska i doc. dr Ryszard Maszałski. Finansowała Politechnika Gdańska. Ósmy sezon badań. Północno-wschodnia część krzyżackiego zespołu zamkowego /z XIII-XV w. /.

Dwa główne wykopy tego sezonu /IX-e, IX-f/ zostały zaplanowane jako kontynuacja badań najniższych warstw osadniczych, stwierdzonych w wykopie IX-d z 1984 r.

Wykop IX-e stanowił rozszerzenie wykopu IX-d w kierunku wschodnim i południowym. Dolne warstwy osadnicze do wysokości 1 m n.p.m. nie zawierały fragmentów ceramiki budowlanej i zaprawy, co wskazywało,

że początkowo nie prowadzono tu robót murarskich. Datowanie ich na podstawie materiału archeologicznego przypada na schyłek XIII i I połowę XIV w. Wśród znalezisk wyróżniała się bogato ornamentowana ścierzana pochwa noża i rogowy stempel do zdobienia naczyń. W warstwach tych zachowały się dolne partie drewnianych, głównie dębowych konstrukcji. Biegły one z północy na południe, w dwóch rzędach, równoległe do odsłoniętego w wykopie IX-d rzędu dębowych pali. Pierwszy rząd, składający się z białych w ziemię okrągłaków, poprzedzielanych co jakiś czas szeroką deską, znajdował się w odległości 0,60 m na wschód od tych pali. Drugi rząd, utworzony z białych w ziemię desek, przebiegał w odległości 1,80 m na wschód od rzędu pali. Pierwotnie elementy obu tych konstrukcji ustawione były przypuszczalnie pionowo, ale później, pod naciskiem podmokłego gruntu, uległy silnemu przechyleniu ku zachodowi. Najprawdopodobniej było to umocnienie nabrzeża, będące równocześnie ogrodzeniem, lub też ściany budynku o drugorzędnym charakterze. Z poziomu stropu tych dolnych warstw wykonany został wykop fundamentowy pod średnio-wieczny mur ceglany odsłonięty w wykopie X-e z 1982 r. Mur dotykał czołowo do wspomnianego rzędu pionowych desek. Narosła podczas budowy i użytkowania tego muru warstwy osadnicze, sięgające do wysokości 1,50-1,60 m, powstały od połowy XIV do połowy XV w.

W wykopie IX-f, przylegającym do północnej ściany wykopu IX-e, możliwe było przedświadczenie osadnictwa od schyłku XIII do połowy XV w. Zalegające bezpośrednio na calcu, występującym na głębokości 0,25 m poniżej poziomu morza, grube pokłady mierzwy oraz znaleziona w nich część żelaznego wędzida dowodziły, że początkowo w pobliżu znajdowały się stajnie. Występujące nieco wyżej warstwy włosa z pozostałościami wapna wskazywały z kolei na działalność garbarską. Na głębokości 0,70 m odsłonięty został fragment starannie ułożonej podłogi, zbudowanej w części z grubych desek, a w części z półokrągłych bal, położonych wypukłą stroną do góry. W granicach wykopu znalazły się też dwie balki podwalinowe północnej ściany budowli, do której ta podłoga należała. Łączyły się one ze sobą zamkiem ciasteliskim i miały od góry wycięte regularne otwory na czopy pionowych elementów konstrukcyjnych. Od strony wnętrza do tej podwaliny przystawiony był słup. Kierunki drewnianych konstrukcji ujawnionych w obu wykopach były zgodne, co mogło wskazywać, że należały do jednego zespołu. Solidne wykonanie i stosowanie rozwiniętych zasad ciasteliskich dowodziło, że mogły to być - ujawnione po raz pierwszy "in situ" - pozostałości budynku, należącego do wczesnego XIII-wiecznego zespołu zamkowego. Na głębokości 1,00 i 1,30 m znaleziono fragmenty drewnianych podłóg, świadczących, że mogły tu powstawać następne budynki. W tych wyższych warstwach gruntu dominowały odpady, pochodzące z produkcji szewskiej i garbarskiej, a nieco później także rogowniczej. Warstwy średnio-wieczne sięgały do wysokości 1,60 m.

W wykopie X-g, usytuowanym na granicy działek Zamkowa 6-a i 7, natrafiono jedynie na fragment średnio-wiecznego muru, który pozwolił skorygować przebieg, przez ten teren, kanału Kmieci. W wykopie X-h, założonym w miejscu tynej płwicy kamieniczki Zamkowa 5, uzyskano potwierdzenie wcześniejszych obserwacji, że tylna elewacja tej kamieniczki została postawiona na murze średnio-wiecznym. Podjęto ponadto badania o charakterze ratowniczym na działkach Zamkowa 25-27, leżących po wschodniej stronie tej ulicy. Oprócz zbadania odsłoniętych, ostatnio w tej części, licznych średnio-wiecznych murów /niektóre z nich korespondowały z murami znajdującymi się po zachodniej stronie tej ulicy/, wykonano niewielki wykop na działce Zamkowa 25. Wykazał on, że warstwy zachowane pomiędzy calcem i podłogą płwicy tej kamieniczki pochodziły z XV w.

Badania zakończono, traktując je jako wstępną część fazy rozpoznawczej.

GLIWICE
Pl. Rzeźniczy

PP Pracownie Konserwacji Zabytków
Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska
Oddział w Warszawie

Badania prowadziła mgr Dorota Siabrowska. Finansował WKZ w Katowicach. Pierwszy sezon badań. Brama Raciborska-Czarna /XIV-XVIII w./.

Pracownia DNH PP PKZ O/Warszawa, wykonująca studium urbanistyczno-histeryczne murów miejskich w Gliwicach, zamówiła jako uzupełniające badania archeologiczne i architektoniczne. Wobec zachowania znacznej części murów najczęściej pytań nasuwają węzły dwóch, rozbranych na początku XIX w. bram: Bytomskiej-Białej i Raciborskiej-Czarnej.

Obecny układ miasta oraz analiza źródeł ikonograficznych i kartograficznych przesądziły o wyborze miejsca badań przy południowej krawędzi Pl. Rzeźniczego.

Założono tu dziewięć wykopów sondazowych o łącznej powierzchni 101 m². Wykop I-II, IV-VIII wyczone były na wschodnim chodniku i jezdni w południowo-zachodniej części placu, zaś w jego południowo-wschodniej części otwarto wykop III na zakończeniu zachowanego tu jeszcze odcinka murów miejskich. Wykop IX zlokalizowano przy wschodniej ścianie kamienicy narożnej w pierzei ograniczającej od zachodu Pl. Rzeźniczy. W płwicach tej kamienicy, w trakcie prowadzonych badań architektonicznych zostały odkryte mury średnio-wieczne, które jak się wydaje są pozostałością Bramy Raciborskiej. W wykopie archeologicznym odsłonięto wschodni fundament tego muru od stopy znajdującej się około 2,30 m poniżej poziomu dzisiejszego chodnika oraz niewielki odcinek poprzecznie biegnącego, płytko posadowionego, kamiennego fundamentu.

W wyniku przeprowadzonych badań ustalono, że fundament muru obronnego był posadowiony kilkadziesiąt centymetrów poniżej dzisiejszego poziomu gruntu. W południowo-wschodniej części placu został on całkowicie zniszczony przez późniejszą zabudowę, niwelację terenu oraz wykopy dla współczesnych instalacji.

W profilu zachodnim kilkunastometrowego sondażu otwartego na środku jezdni, odsłonięto lica dwóch fragmentów murów. Pierwszy fragment długości 4 m, rozpoczynał się w odległości około 8 m i drugi długości